

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ДАВЛАТ БОЖХОНА
ҚЎМИТАСИ
БОЖХОНА
ИНСТИТУТИ**

**“ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ
ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШИ ДОИРАСИДА
ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТНИ ДАВЛАТ
ТОМОНИДАН ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ”**

**мавзусида республика илмий-амалий анжумани материаллари
тўплами**

Сборник материалов научно-практической конференции на тему

**“АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА”**

Тошкент шаҳри, 2019 йил, 24 апрель

*Ш. Ғойибназаров,
Сиёсий фанлар доктори, профессор,
Жаҳон иқтисодиёти кафедраси мудири,
Г.В. Плеханов номидаги РИУ
Тошкент шаҳридаги филиали*

ЖАҲОН МАМЛАКАТЛАРИ ВА ЎЗБЕКИСТОНДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШ

Коррупция – қуролланиш пойгаси, терроризм, экологик, демо-график, энергетик ва ичимлик суви танқислиги, озиқ-овқат етишмовчилиги каби жаҳоннинг глобал муаммоларидан бўлиб, деярли барча мамлакатларда мавжуддир.

У қонун устуворлиги, демократик ҳокимият, инсон ҳуқуқлари тамойилларига, ижтимоий ва иқтисодий ривожланишга жиддий хавф солаётган таҳдидларидан бўлиб, ҳаётнинг таркибий қисмига айланаётганлиги, кундалик муаммоларни коррупциясиз ҳал қилиш мушкул бўлаётганлиги, у туфайли давлат бошқаруви самарадорлиги кескин пасайиб, сарф-харажатлар кўпайиб бораётганлигига, шунингдек суд тизими обрўи ҳам тушиб боришига, инсонларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига, давлат ҳокимияти ва маҳаллий ҳокимият органларига ишончини барбод қилаётганлиги, фуқаролик жамияти ривожланишига тўғаноқ бўлаётганлиги эътироф этилмоқда.

Коррупция тарихи минг йилликларни ўз ичига олади. Бундан 4000 минг йил муқаддам Бобилнинг қудратли шоҳи Хаммурапи даврида, Миср фиръавнлари даврларида порахўрликка қарши санкциялар эълон қилинганди. Масалан, эрамиздан аввалги V асрда Қадимги Римнинг буюк ёдгорлиги бўлмиш «12 жадвал» (Республика қонунлар тўплами)да ушбу ҳодиса «conruptere» деб эътироф этилган. Демак, коррупция тарихи – инсоният тарихининг бир қисмидир. Буюк француз ёзувчиси, ҳуқуқшунос ва файласуф Шарль Луи де Монтескье бу ҳодиса ҳақида «Асрлар тажрибасидан маълумки, ҳокимиятга эга бўлган ҳар қандай инсон уни суъиистеъмол қилишга мойиллиги бўлиб, ўз мақсадига етмагунча шу йўналишдан боради» деганди.

XX асрда яшаб сермахсул ижод қилган Ўзбекистон халқ ёзувчиси Абдулла Қаҳҳор коррупция ҳақида «Халқ порахўр раҳбарнинг юзига тупуради, лекин бу раҳбар билан халқнинг ўртасида ҳукумат столи бор. Баъзан тупук порахўрнинг юзига етиб бормай, ўша табаррук столга тушади» деб таъкидлаганди.

Жаҳон банки институти тадқиқотларига кўра дунёда ҳар йили 1 трлн. АҚШ долларида зиёд пора тўланади, бу ҳолат, ўз навбатида, халқаро ташкилотлардан, жаҳон ҳамжамиятидан коррупцияга қарши курашни кескин ва мунтазам равишда олиб боришда иқтисодий, сиёсий, ҳуқуқий йўллари тақомиллаштиришни талаб этиб, оқибатда коррупцияни тубдан йўқотишга, уни енгишга, ҳатто, унинг алоҳида минтақаларда давом этаётган кўринишларига барҳам беришга қаратилган бўлиб, натижада ушбу глобал таҳдиднинг маълум қисмини тубдан йўқотишга мўлжалланган чора-тадбирларни амалга оширишни тақозо этади. Зеро, коррупция демократик йўналишни танлаган давлатлар ривожланишига тўсқинлик қиладиган асосий омилдир. Кенг маънода коррупция – демократияга қарши бўлиб, озчиликнинг кўпчилик ҳисобидан бойиб, устун бўлишини таъминлайди.

Коррупция, ҳатто, нуфузли жаҳон ташкилотларини ҳам четлаб ўтмаган. Масалан, 1999 йили Европа комиссиясида шундай вазият вужудга келганки, коррупцион непотизм (хизматдан ўз яқинларига суъистеъмол қилишларига оид). Коррупция туфайли жаҳондаги 191 та давлат ҳар йили 2,6 трлн. АҚШ доллари йўқотади, бу эса жаҳон ЯИМ нинг 5 % ташкил этади.

Ривожланаётган давлатлар коррупция ҳолатлари бўйича йўқотишлари эса уларга расмий бериладиган ёрдамдан 10 баравар зиёддир. Европа иттифоқи мамлакатлари ҳар йили коррупция сабаб 320 млрд. евро йўқотмоқдалар. Аниқланган фактлар туфайли Европа комиссиясининг бутун таркиби истеъфога чиқарилган. Ушбу воқеа коррупция миллий чегаралардан чиқиб глобал миқёсга ўтганлигининг тасдиғи бўлганди.

Дунёда коррупция хавфи ва таҳдидларига қарши тегишли қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган бўлиб, улар асосида халқаро стандартлар шакллантирилган ва коррупцияга қарши курашда халқаро стандартлар ўзига хос асбоб ролини бажариб, уларнинг сиёсий қарорларини амалий ҳаракатларга, ҳаракатларни эса конкрет натижаларга олиб чиқади. Коррупцияга қарши кураш бўйича асосий қонун ҳужжатлари қуйидагилар:

1. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг коррупцияга қарши Конвенцияси (2003 йил 31 октябрда қабул қилинган).

2. Коррупция бўйича жиноий жавобгарлик Конвенциясига Қўшимча протокол (Страсбург, 2003 йил 15 май).

3. Коррупция бўйича фуқаровий-ҳуқуқий жавобгарлик Конвен-

цияси (Страсбург, 1999 йил, 4 ноябрь).

4. Коррупция бўйича жиной жавобгарлик (Страсбург, , 1999 йил, 27 январь).

5. Давлат мансабдор шахсларининг халқаро ахлоқий Кодекси (БМТ БА 51-сессияси, 82-пленар йиғилиши, Нью-Йорк, 1996 йил, 12 декабрь) ва бошқалар.

Шунингдек, жаҳон ҳамжамияти БМТ Бош Ассамблеясининг 2003 йил 21 ноябрдаги резолюциясига мувофиқ, 2004 йилдан бошлаб 9 декабрь куни Коррупцияга қарши кураш Халқаро куни нишонланади, жаҳон бўйлаб БМТ аъзолари бўлган, Коррупцияга қарши кураш Конвенциясини тан олган мамлакатлар турли тадбирлар, акциялар уюштиради, плакатлар ва варақалар чоп этиб, коррупцияга қарши курашда бирлашмоқда. Жорий йилда ушбу кун 16 марта нишонланади.

Жаҳон мамлакатлари тажрибаси шунини кўрсатадики, қайси мамлакат етакчиси шахсан коррупцияга қарши курашда мустаҳкам ирода ва собитқадамлик қилса, ибрат бўлса, ўша мамлакатларда сиёсий барқарорлик, демократик тамойиллар, инсон ҳуқуқлари таъминланади, иқтисодиёт ўсади, халқ фаровон ва эркин яшайди. Масалан, Сингапур 1965 йилда мустақилликка эришгач, мамлакатнинг биринчи Бош вазир Ли Куан Ю коррупцияга қарши кураш махсус суриштирув Бюроси – ҳуқуқни муҳофаза қилиш органини тузиб, унга гумонланувчиларни суд қарорисиз ушлаб, тинтув ўтказиш, ҳатто, ҳисоб рақамларини текшириш каби авторитар услубдаги ваколатларни ҳам берди.

Таркибида терговчилар ва махсус полиция ходимларидан иборат бўлган ушбу Бюро бевосита бош вазирга бўйсундирилди, прокурор ҳам, вазирлар ҳам ушбу ташкилот фаолиятига аралашуви тақиқланди. Илгари коррупция схемаси бўйича берилган кўплаб лицензиялар ва рухсатномалар бекор қилинди.

Судьялик лавозимларига яхши обрўга эга бўлган хусусий адвокатлар тайинланиб, уларга йилига 100 минг АҚШ долларилек маош тайинланди, баъзи давлат хизматчиларининг маошлари йирик компаниялар маошларига тенглаштирилди.

Коррупцияни йўқ қилиш ва хорижий инвестицияларни кенг жалб қилиш натижасида деярли барча фуқаролар уй-жой билан таъминландилар. Энг ночор фуқароларга ҳам имтиёзли ипотека кредитлари берилди. Мамлакат иқтисоди жаҳон бозорида

рақобатдошликка йўналтирилди, устувор йўналишлар сифатида, нефтни қайта ишлаш, текстиль, кемасозлик соҳалари белгиланиб, уларга кейинчалик электроника ва инновацион технологик соҳалар қўшилди. Ушбу компаниялар беш йил муддатга турли солиқлардан озод этилди. Ислохотчи давлат раҳбари Ли Куан Ю Сингапур «Иқтисодий мўъжиза»си асосчиларидан бўлиб тарихга кирди.

Хитой Дэн Сяопин раҳбарлигида «ислохотлар ва очиқлик сиёсати» ўтказилиши натижасида 40 йил муддатда камбағаллик ва қолоқликдан ўзининг 5000 йиллик тарихида юз бермаган фаровонлик ва барқарорлик чўққисига кўтарилди.

1978 йил Хитой КП МК XI чақириқ III Пленумида тўртта модернизация ғоясидан 12 банддан иборат бўлган аниқ дастурни эълон қилиб, ислохотлар ва очиқлик сиёсати даврини бошлаб бериб, ислохотлар архитектори номига муяссар бўлди.

Ислохотлар архитектори Дэн Сяопиннинг очиқлик сиёсатини янги сифат босқичида унинг сафдоши Си Цзиньпин Хитойнинг «янги давр», «Хитой орзуси» деб номланган стратегиясини амалга оширишдан бошлади.

Ушбу сиёсатнинг устувор йўналишлари белгиланди ва 2013-2017 йилларда давлат ҳокимият органлари ҳамда бизнес соҳаси нафси ўпқонга айланган коррупционерлардан мақсадли тозалаш бошланди. Шу 3 йил мобайнида 1,3 миллион давлат хизматчилари интизомий ва маъмурий жазога тортилди, 35,5 минг амалдорларга нисбатан жиноий ишлар қўзғатилди, вазир мақомида бўлган 280 та, вазир ўринбосари ёки департамент раҳбари мақомидаги 8600 нафар мансабдорга нисбатан коррупцияга қарши тергов ҳаракатлари бўлиб, жавобгарликка тортилди, кейинги беш йилда хориж қочиб кетган 3317 нафар коррупциячи қайтариб олиб келиниб, қонуний жазога тортилди, айрим ҳолларда пора билан ушланганларнинг қўллари чопилди.

Хитойда коррупцияга қарши олиб борилган муваффақиятли кураш натижасида иқтисодий муносабатлар соғломлашди, партиядавлат тизими интизоми пастдан юқорига қадар мустаҳкамланди, халқнинг ишончи оқланиб, «Хитой миллатининг буюк тикланиши» даври бошланганлигини билдирилди.

Хитойда фуқаролар пора олиш иллатига қарши махсус курсларга жалб этилади, давлат хизматчилари мунтазам руҳий ва жисмоний машқлар орқали ақл ва таналарини соғломлаштирадilar, порахўр мансабдорлар ва уларнинг яқинларини қириб ташлаш бўйича онлайн-ўйинда бажону дил иштирок этадилар.

Жанубий Корея тажрибаси

1999 йил Сеул шаҳри мэри Гох Кун томонидан коррупцияга қарши кураш бўйича махсус электрон “OPEN” дастури ишлаб чиқилди ва фуқароларга давлат хизматчилари ишини назорат қилиб туриш имконияти яратилди. Ҳозир фуқаро истаган заҳоти ўз ҳужжатларининг давлат муассасалари томонидан кўриб чиқилишини интернет орқали кузатиб туриши мумкин. Бу фуқароларга ҳолатлар бўйича ижозат ёки санкция берилиши, коррупция ҳолатлари сезилган пайтларда эса ўз норозиликларини билдиришга имкон яратди.

Мэр барча хизматчилар билан шартнома тузганда, уларнинг тадбиркорларга таъмагирлик қилиши ёки масалани ҳал этилишини сунъий чўзиши ёки пора талаб қилган тақдирда ўша заҳотиёқ ишдан бўшатилиши ҳақида шартномага алоҳида банд киритган. Бу банддан норози бўлган тақдирда ҳам хизматчи ишдан озод этилган. Мэр томонидан бундай принципларнинг қатъий назорат остида қўлланиши шаҳар маъмурияти фаолиятини шаффофлаштириб, хусусий бизнес ва давлат органлари ўртасидаги ўзаро коррупцион ҳаракатларга бутунлай чек қўйди. Коррупцияга қарши “OPEN” дастури ҳокимият органларининг фаолияти, фуқаролар ва мамлакат манфаатларига ҳалол хизмат қилишларининг учун ўзига хос эталони бўлди.

Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши кураш бўйича халқаро универсал ҳужжатларни тан олиш 2008 йил 7 июлда, БМТнинг коррупцияга қарши кураш конвенциясига (2003 йил 31 октябрь), 2010 йил март ойида Иқтисодий ҳамкорлик ва ривожланиш ташкилоти доирасида қабул қилинган коррупцияга қарши курашнинг Истамбул режасига (2003 йил 10 сентябрь) қўшилиши, Олий Мажлис томонидан жиноий даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича Евроосиё гуруҳи тўғрисидаги битимни (Москва, 2011 йил 16 июнь) 2011 йил 13 декабрда ратификация қилинган.

Президент Шавкат Мирзиёевнинг ташаббуси ва таклифи билан 2016 йил Олий Мажлис иккала палатасида ва ОАВнинг халқ муҳокамасидан ўтказилган «Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида»ги 34 моддадан иборат бўлган қонун 2017 йил 4 январдан эътиборан кучга кирди.

Қонунга кўра, республикада **Бош прокуратура, Давлат хавфсизлик хизмати, Ички ишлар вазирлиги, Адлия вазирлиги,**

Бош прокуратура ҳузуридаги Солиқ, валютага оид жиноятларга ва жиноий даромадларни легаллаштиришга қарши курашиш департаменти коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширади. Шунингдек, фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва бошқа ташкилотлар, ОАВ ва фуқаролар коррупцияга қарши курашишда фаол иштирок этишлари белгиланган.

Бироқ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ҳақли таъкидлаганидек, «Коррупцияга қарши курашда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар қанчалар ҳаракат қилмасин, халқимиз бу жирканч иллатга мурасасиз бўлмас экан, бу балога қарши самарали курашни ташкил эта олмаймиз».

Ички ишлар идоралари ходимлари ҳам ушбу иллатга қарши курашнинг олдинги сафларида бўлишлари ва фуқароларга намуна бўлиб, қатъий позицияда туриб, халқимизнинг ишонч ва эҳтиромларига сазовор бўлишлари ҳамда аҳоли ўртасида коррупцияга қарши кураш бўйича миллий қонунчилигимиз ва халқаро стандартлар мақсад ва мазмунини мунтазам тушунтириш ишларини янги талаблар асосида олиб боришлари зарур.

Зеро, жаҳон тажрибасида бўлганидек, икки йўналиш – коррупцияга қарши изчил ва мавжуд воситалар билан қатъий курашиш ҳамда хорижий инвестицияларни мамлакатимизга кенг жалб этиш янги Ўзбекистон тараққиётини белгилайди.

*N.S. Ismailova, PhD,
R.Kh. Zayniddinov,
Master degree student,
TSUE*

ISSUES OF INCREASING THE ATTRACTIVENESS OF THE INVESTMENT CLIMATE IN UZBEKISTAN

Nowadays, it is a priority task to ensure a favorable investment climate in Uzbekistan. The main task of the state is to create a favorable investment climate for attracting capital. Currently, the Republic of Uzbekistan has a potential to attract large amounts of foreign investment: legislation reflecting guarantees and preferences; the increasing share of the private sector and small business and private entrepreneurship in the economy, the private ownership of the state and the competitive environment; creation and development of necessary investment